

Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı

EMRE YILMAZ

- Doğu Akdeniz'deki enerji denklemlerini çıkmaza sokan münhasır ekonomik bölge konusu nedir?
 - Türkiye ve GKRY'nin Doğu Akdeniz enerji rezervlerine yönelik politikaları nelerdir?
 - Doğu Akdeniz'deki gerginlik ne yöne sürüklenebilir?

GİRİŞ

Son yıllarda Doğu Akdeniz'de tespit edilen enerji kaynakları başta Kıbrıs sorunu olmak üzere bölgedeki anlaşmazlık ve çatışmaların çözümü konusunda bir katalizör rolü oynayabileceği tartışmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle İsrail'in önemli doğal gaz yatakları keşfetmesi başta ABD olmak üzere uluslararası aktörlerin Kıbrıs sorununa ilgilerinin artmasına neden olmuştur. 2014 yılında Kıbrıs'ta çözüm müzakerelerinin yeniden canlandırılmasının ardında yatan en önemli faktörlerden biri enerji rezervlerinden maksimum seviyede yararlanılmak istenmesidir.

Ancak bu müzakereler kapsamında 28 Haziran-7 Temmuz 2017 tarihlerinde İsviçre'nin Crans Montana kasabasında gerçekleştirilen son görüşmeler Rum tarafının maksimalist istekleri ve uzlaşmaz tavırlarıyla tıkanarak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Buna ilaveten Rum tarafının son zamanlarda ısrarcı bir şekilde tek taraflı olarak enerji sahalarında arama ve işletme faaliyetlerine izin vererek enerji konusunu bölgesel ve uluslararası aktörlerin gündemine sokmak istemesi Doğu Akdeniz'de suların tekrardan ısınmasına neden olmuştur.

Bölgede bulunan hidrokarbon kaynaklarıyla barış ve istikrarın sağlanması yönünde bir fırsat doğmuştur. Ayrıca münhasır ekonomik bölge (MEB) konusundan dolayı bölgedeki gerçeklik de iş birliğini işaret etmektedir. Ancak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) tarafından atılan tek taraflı adımlar Doğu Akdeniz'de enerji iş birliğine dayanan güvenlik arayışlarının önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu durum sadece Türkiye ve GKRY arasında bir gerginliğe sebep olmakla kalmayıp aynı zamanda bölgedeki bütün enerji iş birliklerini de zorlaştırmaktadır.

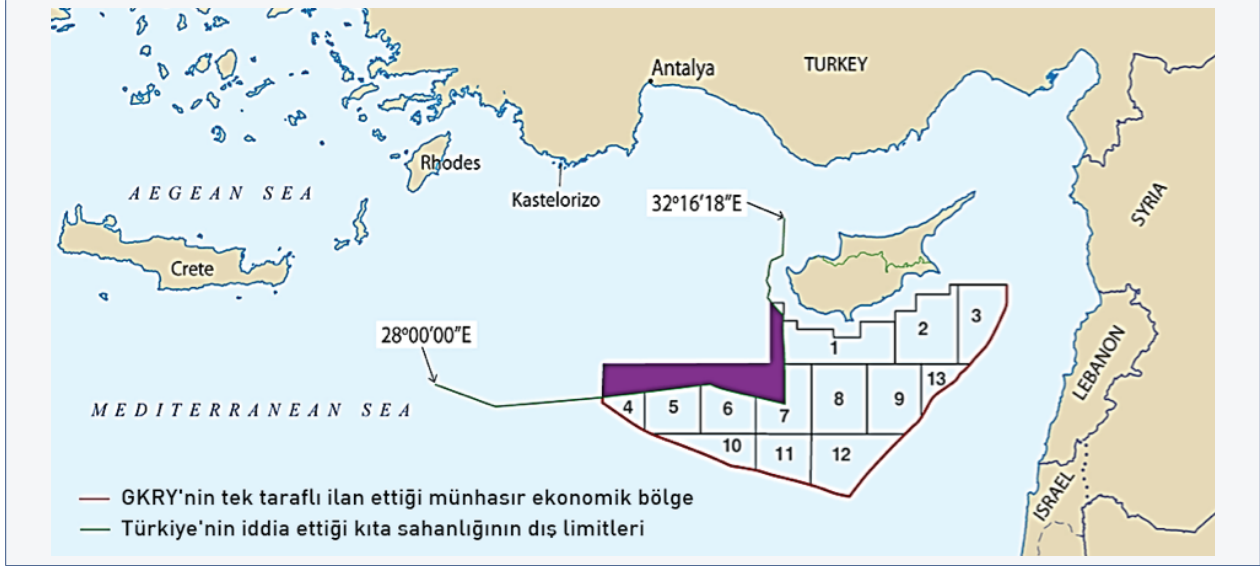
DOĞU AKDENİZ GAZ REZERVLERİ VE MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE (MEB) KONUSU

Uluslararası raporlarda Doğu Akdeniz'in dünya doğal gaz rezervlerinin yüzde 47'sine ev sahipliği yaptığı belirtilmektedir. Son dönemlerde gerçekleştirilen doğal gaz arama faaliyetleri ise önemli keşiflerle sonuçlanmıştır. İsrail, Akdeniz'deki Leviathan ve Tamar sahalarında yapmış olduğu çalışmalar neticesinde 1 trilyon metreküpten fazla kanıtlanmış doğal gaz rezervi keşfetmiştir. Aynı şekilde GKRY'nin vermiş olduğu izin neticesinde Afrodit sahasında 100 milyar metreküpün

EMRE YILMAZ

Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden yüksek onur derecesi ile mezun oldu. Yüksek lisans çalışmalarını Sabancı Üniversitesi'nde tamamlayan Yılmaz ayrıca bu üniversite bünyesinde araştırma asistanı olarak da görev yaptı. Yılmaz Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde doktora öğrencisi olarak akademik çalışmalarına devam etmektedir.

HARİTA 1. TÜRKİYE VE GKRY'NİN HAK İDDİA ETTİKLERİ ALANLARDAKİ KESİŞMELER

üzerinde doğal gaz rezervi tespit etmiştir. İtalyan şirketi Eni ise Mısır'ın Zohr sahasındaki doğal gaz rezervlerinin 850 milyar metreküp olduğunu açıklamıştır.

Dikkate değer doğal gaz rezervlerinin keşfedilmesinin bir sonucu olarak Doğu Akdeniz uluslararası şirketlerin ilgisini çekmektedir. Ancak bu kaynakların tüketici ülkelere nasıl aktarılacağı henüz belirsizdir. Doğu Akdeniz'de çok sayıda kıyıdaş ülkenin varlığı ve bu ülkeler arasında bütün taraflarca kabul edilmiş bir MEB anlaşmasının imzalanmamış olması dolayısıyla bölgedeki hidrokarbon aramaları ve ihrac güzergahlarının geçeceği yollar gibi konularda hiçbir ülkenin diğerlerinden bağımsız hareket etmesi mümkün değildir. Örneğin GKRY bölge gazını bir boru hattıyla Avrupa pazarına doğrudan ulaştırma girişiminde bulunduğu takdirde bu hattın Türkiye'nin MEB kabul ettiği alandan geçmesi söz konusu olacaktır. Aynı şekilde İsrail de Türkiye'ye uzanan bir boru hattı inşa etmeyi planladığında bu hat GKRY'nin MEB kabul ettiği alandan geçmek zorundadır.

Bölgedeki gelişmeleri çıkmaza sokan asıl nokta ise GKRY'nin tek taraflı hareket ederek komşu ülkelerle imzalamış olduğu MEB anlaşmalarıdır. GKRY bu kapsamda 2003'te Mısır, 2004'te Lübnan ve 2010'da ise İsrail ile MEB anlaşmaları imzalamış ve bu anlaşmalara dayanarak Ada karasularında hidrokarbon arama bölgeleri belirlemiştir. GKRY'nin 2007 ve 2014

yıllarında çıktığı iki uluslararası ihale için dağıttığı belgelerde tanımlanan hidrokarbon arama blokları ise Türkiye'nin belirlediği MEB sınırlarıyla belli bölgelerde çakışmakta ve ihtilafa yol açmaktadır. Son dönemde yaşanan gerginliklerin altında da GKRY'nin İtalyan Eni ve Fransız Total şirketlerine arama ve sondaj faaliyetleri için izin vermiş olması yatmaktadır.

GKRY'nin tek başına bütün Kıbrıs adına uluslararası anlaşma yapma yetkisi bulunmadığını belirten Türkiye yukarıda adı geçen anlaşmaları tanımamaktadır. Türkiye ayrıca tespit edilen rezervlerin Kıbrıs halkının tamamına ait olduğunu ve bu kaynakların nasıl geliştirileceği konusunda Ada'daki iki toplumun beraber karar vermesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bununla beraber GKRY'nin tek taraflı attığı adımlara karşılık Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) de 2011 yılında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) 1, 2, 3, 8, 9, 12 ve 13 numaralı bloklarda arama izni vermiştir (Harita 1).

GKRY'NİN DOĞU AKDENİZ REZERVLERİNE YÖNELİK POLİTİKASI

2003'te Mısır'la imzalamış olduğu MEB anlaşmasından bu yana Doğu Akdeniz'deki enerji çalışmalarını tek taraflı olarak sürdüren GKRY bir taraftan Ada'nın kurucu unsuru olan Türk toplumunun haklarını göz

ardı ederken diğer taraftan da enerji kaynakları üzerinden bölgesel ve uluslararası bir gündem oluşturmak istemektedir.

Avrupa Birliği (AB) tarafından üyeliğe kabul edilmesiyle beraber önemli bir avantaj yakalayan GKRY'nin enerji rezervlerini dünya piyasalarına sunarak elde edeceği ekonomik geliri müzakere masasında KKTC'ye karşı bir koz olarak kullanmayı amaçladığı görülmektedir. Ayrıca GKRY uluslararası şirketleri Doğu Akdeniz'e çekerek enerji meselesini bölgesel ve uluslararası bir konu haline getirmek ve Türkiye üzerinde baskı oluşturmak istemektedir.

GKRY'nin 2007'de kendi MEB'i olarak belirlediği alanı 13 parsel bölerek uluslararası şirketlere Kıbrıs Cumhuriyeti adına enerji arama faaliyetlerine izin vermesiyle beraber 2011 yılında ABD'li Noble Enerji'nin başlattığı çalışmaları Fransız Total ve İtalyan Eni gibi büyük şirketlerce çeşitli parsellerde yürütülen faaliyetler takip etmiştir. Uluslararası şirketleri arama çalışmalarına çekmeyi başaran GKRY bölgedeki jeopolitik gelişmelere de bağlı olarak başta İsrail ve Mısır ile olmak üzere enerji alanındaki iş birliğini ilerletmiş ve bunu askeri alanlara da genişletmiştir.

Türkiye'nin bölge ülkeleri ile yaşamakta olduğu sorunlardan faydalanabileceğini düşünen GKRY, Crans Montana'da başarısızlıkla sonuçlanan Kıbrıs müzakerelerinin ardından enerji konusunda Avrupa ülkelerinde girişimlerini sürdürmüştür. Özellikle son yıllarda Türkiye ve AB arasında yaşanan gerginlikleri fırsata çevirmek isteyen GKRY Cumhurbaşkanı Nikos Anastasiadis 2017'nin Kasım ayında Fransa'ya gerçekleştirdiği ziyaret esnasında İtalyan Eni ve Fransız Total şirketlerinin 6. parselde sondaj çalışmalarına başlayacağını duyurmuştur. Bu ziyaret esnasında Anastasiadis'in bir başka önemli hamlesi ise Mari (Tatlısu) Deniz Üssü ve Baf Andreas Papandreu Hava Üssü'nü Fransızlara açma teklifinde bulunması olmuştur.

GKRY ayrıca İsrail ile birlikte doğal gaz rezervlerini Yunanistan ve İtalya'ya taşıma konusunda çalışmalar yapmakta ve AB'nin maddi desteğini alarak Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi'ni hayata geçirmeyi planlamaktadır. Mevcut planlamalara göre bu boru

hattı deniz tabanının yaklaşık 3 kilometre altından inşa edilip önce Yunanistan'a sonra İtalya'ya ulaşacaktır. Proje dünyanın en uzun (yaklaşık 1.900 kilometre) ve en maliyetli (bazı değerlendirmelere göre 17 milyar dolara kadar çıkmaktadır) doğal gaz boru hattı olmaya adaydır. GKRY bu sayede Türkiye'yi bypass ederek doğal gaz rezervlerini Avrupa'ya taşımak niyetindedir. Ancak bu doğal gaz boru hattı Türkiye'nin MEB'inden geçecek olması ve yüksek maliyetinden dolayı pek uygulanabilir görünmemektedir.

TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ REZERVLERİNE YÖNELİK POLİTİKASI

Türkiye, Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan enerji rezervlerine yönelik tutumunu Kıbrıs Türk toplumunun bu kaynaklar üzerindeki haklarını merkeze alarak belirlemektedir. Türkiye'nin bu tutumu bölgedeki diğer aktörlerin politikalarına bağlı olarak iki yönde sonuç doğurabilir: Diğer aktörler tercihlerini Kıbrıs Türk toplumunun hakları korunarak enerji rezervlerinin işletilmesi ve kullanılması yönünde belirledikleri takdirde Türkiye Doğu Akdeniz'de enerji iş birliğine açıktır. Bu aktörlerin aksi yönde bir tercih belirlemeleri durumunda ise Türkiye, Kıbrıs Türk toplumunun haklarını savunmak için Doğu Akdeniz'de bir gerginliği göze alabilecektir.

Türkiye ve KKTC'nin son yıllardaki genel tutumuna bakıldığında bölgede gerginlik ve sıfır toplamı bir oyun yerine bütün tarafların haklarının korunduğu bir iş birliğini arzu ettikleri görülmektedir. Türkiye 2011'de yürütülen müzakereler esnasında Rum tarafına enerji rezervlerinin KKTC ile birlikte işletilmesini ve elde edilecek gelirlerin çözüme yönelik kullanılmasını öneren yapıcı bir girişimde bulunmuştur. Bu öneriye göre Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri'nin himayesinde özel bir fon oluşturulacak, bu fonda toplanacak enerji gelirleri mülkiyet ve toprak konularında ortaya çıkacak mali ihtiyaçların karşılanmasında kullanılacak, çözümün gerçekleşmemesi durumunda ise bu gelirler her iki tarafın payına düşecek şekilde dağıtılacaktır. Ancak Türkiye'nin KKTC ile beraber sunduğu bu öneri Rum tarafı tarafından reddedilmiş ve GKRY

enerji rezervleri üzerinde tek taraflı olarak faaliyetlerde bulunmaya devam etmiştir.

Doğu Akdeniz'deki doğal gaz yataklarının bütün tarafların katılımıyla kullanılması Türkiye'nin enerji güzergahlarının merkezi olma hedefiyle de uyumludur. Türkiye, Doğu Akdeniz enerji rezervlerinin Avrupa enerji piyasasına ulaştırılmasında en ucuz, en güvenli ve en istikrarlı güzergahtır. Bunun yanında Türkiye artan enerji ihtiyacından dolayı Doğu Akdeniz gazı için de en uygun pazardır.

Bütün bunlara rağmen GKRY'nin Ada'nın enerji kaynakları üzerinde Türkiye'yi ve Kıbrıslı Türkleri dikkate almaksızın tasarruflarda bulunması Ankara'yı bazı karşı adımlar atmaya yöneltmiştir. GKRY'nin oluşturmaya çalıştığı bu fiili durum karşısında Türkiye, KKTC hükümetinin verdiği izinle Ada karasularında kendi hidrokarbon aramalarını yürütmektedir. Türkiye böylelikle olası bir doğal gaz keşfi durumunda Kıbrıs Türk toplumunun bu kaynaklardan mahrum kalmamasını amaçlamaktadır.

Kıbrıs müzakerelerinin Temmuz 2017'de başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından GKRY'nin doğal gaz arama faaliyetlerine hız vermesine karşılık Türkiye de bölgede daha fazla arama faaliyeti yürüteceğini belirtmiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak yaptığı açıklamalarda Ada'nın sadece güneşi değil aynı zamanda kuzeyinde bulunan Güzelyurt Körfezi'nde de sismik araştırma yapılacağını ve Türkiye'nin ilk derin sondajı Doğu Akdeniz'de gerçekleştireceğini açıklamıştır.

GKRY'nin İtalyan Eni ve Fransız Total şirketlerine 2017 sonu itibarıyla doğal gaz arama izni vermiş olması bölgede son aylarda yaşanan gerginliğin ana sebebi olmuştur. GKRY'nin belirlediği 6. parselin bir kısmı Türkiye'nin MEB'i içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye bu parsel üzerindeki egemenlik haklarına yönelik bir ihlal görmekte ve burada çalışmalar yürütülmesine izin vermeyeceğini belirtmektedir.

Bu süreçte İtalyan Eni şirketinin Saipem 12000 adlı sondaj gemisi –6. parseldeki arama faaliyetlerinin ardından 3. parselde yönelmesi üzerine– 9 Şubat 2018 tarihinde Türk savaş gemileri tarafından durdurulmuş

ve faaliyetlerine devam etmesine izin verilmemiştir. Türkiye'nin Afrin'de Zeytin Dalı Harekatı'nı yönettiği bir dönemde GKRY'nin Doğu Akdeniz'de tek taraflı olarak bu faaliyetlere izin vererek gerginlik yaratması ve Yunanistan'ın Ege'de kışkırtıcı faaliyetlerde bulunması Ankara tarafından fırsatçılık olarak algılanmış ve gerginliği tırmandırma konusunda askeri seçeneklerin de masada olduğunun altı çizilmiştir.

SIRADA NE VAR?

Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan enerji rezervleri bölgedeki sorunlara çözüm üretme beklentisinin aksine tansiyonu artırmaktadır. Bu gerginliğin ana sebebi ise GKRY'nin uluslararası hukuka aykırı olarak tek taraflı adımlar atmasından kaynaklanmaktadır. Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye'yi bypass ederek enerji konusunda fiili bir durum yaratmak isteyen GKRY bölgedeki fırsatı krize çevirme düşüncesindedir.

Ancak GKRY, Türkiye üzerindeki baskıyı artırmak isterken kendisi bir anda uluslararası baskının hedefi haline de gelebilir. Bu noktada 7 Mayıs 2017 tarihinde *Cyprus Mail* gazetesinin internet sitesinde yayımlanan makale bize bazı ipuçları vermektedir. Söz konusu makalede Anastasiadis "sorumsuz" ve "pervasız" davranmakla eleştirilirken aynı zamanda "ABD'nin enerji iş birliğine dayanan bölgesel güvenlik politikası"na da tehlikeye atmakla suçlanmaktadır. Kıbrıs Rum medyasının kendi ulusal meselelerinde fevkalade hassas olduğu düşünülürse bu yazının kaleme alınması başka noktaları da işaret etmektedir. Özellikle Anastasiadis'in müzakereleri seçim çalışmalarına feda etmeye başladığı bir dönemde böyle bir makalenin yayımlanması kendisine baskının nereden gelebileceğini göstermesi açısından önemlidir.

GKRY'nin umut bağladığı Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi Türkiye'nin MEB'inden geçecek olması bir yana oldukça yüksek bir maliyet taşımaktadır. Buna rağmen bu hat yalnızca 16 milyar metreküplük doğal gaz taşıma kapasitesinde olacaktır. Boru hattının hacminin diğer seçeneklere göre sınırlı olması, doğal gaz fiyatlarının düşük seviyelerde seyretmesi ve Avrupa'nın doğal gaz talebinin orta ve uzun vadede ciddi

bir artış göstermeyecek olması bu proje için olumsuz faktörlerdir. Yıllık tüketimi 3 milyar metreküp seviyesinde olan Yunanistan için 1.000 kilometrenin üzerinde bir boru hattı inşa edilmesi de hiçbir yatırımcı için cazip bir girişim olmayacaktır.

Doğu Akdeniz'deki gerginliğin tırmanması aklı sadece askeri seçenekleri getirmemektedir. Enerji sağlayıcısı ve tüketicisi ülkeler arasında bir kavşak noktasında yer alan Türkiye, Doğu Akdeniz'de kendisini bypass ederek çalışma yürütecek olan şirketlere gelecekte bazı yaptırımlar uygulayabilir. Bu yönde hareket edecek uluslararası şirketler Türkiye'nin gerek artan enerji ihtiyacını karşılama gerekse taraf olduğu büyük enerji projelerinde yer alma fırsatından mahrum kalacaklardır.

Sonuç olarak GKRY'nin Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuka aykırı olarak tek taraflı adımlar atması bölgedeki barış ve istikrarı tehdit etmektedir. Türkiye'nin bölgedeki enerji kaynaklarının ortak refah ve barış için kullanılması gerektiğine yönelik çağrılarına karşın GKRY'nin mevcut tutumunda bir değişikliğe

gitmemesi bölgede faaliyetlerde bulunan enerji şirketleri ve kaynak ülkelerin çıkarlarını da tehlikeye atmaktadır. Türkiye ve KKTC'nin dışarıda tutulduğu proje ve süreçlerle Doğu Akdeniz enerji kaynakları hızla çıkarılsa bile bunların uluslararası pazara aktarılabilmesi bugünkü koşullara göre imkan dahilinde değildir.

MEB sorununun varlığından dolayı bölge gazı özelinde ortaya atılan projelerin geleceği belirsizdir. Bu durum bölge aktörleri için iş birliğini adeta bir zaruret haline getirmektedir. Türkiye, Doğu Akdeniz'deki bütün tarafların iş birliği ve ortak çıkarlarına dayalı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu ortamda GKRY de bölgedeki gerçekliklere uygun bir şekilde hareket etmeli ve Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan fırsatların krize dönüşmesine yol açmamalıdır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sürdürdüğü kararlı tutum karşısında GKRY'nin uzlaşmaz politikalarına devam etmesi bölgedeki enerji denklemlerini çıkmaza sürükleyecektir. Bunun neticesinde GKRY'nin Türkiye üzerinde kurmak istediği uluslararası baskı bir anda kendi aleyhine de dönebilecektir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington D.C. 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Cairo

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985